

*Książka dedykowana pamięci
Franciszka Bujaka (1875–1953),
wybitnego historyka dziejów
społecznych i gospodarczych*

PRZEDMOWA

W dniach 9–11 maja 2013 roku w Krakowie odbyła się konferencja naukowa pod tytułem: „Miasto – wieś – rezydencja. Przestrzeń determinująca dzieje człowieka – człowiek kształtujący przestrzeń”, której organizatorem było Towarzystwo Naukowe Doktorantów Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Tematyka konferencji, jaką zaproponowali młodzi krakowscy historycy skupieni we wspomnianej organizacji, nawiązywała do nurtów badawczych, które są dziś szczególnie żywe w polskich naukach historycznych i które można objąć zbiorczym pojęciem historii społeczno-kulturowej. Kwestia rozmaitych relacji pomiędzy szeroko rozumianą przestrzenią (geograficzną, kulturową, mentalną) a człowiekiem w niej funkcjonującym należy niewątpliwie do zagadnień nowatorskich, będących obecnie przedmiotem zainteresowania badaczy na całym świecie. Nie ograniczając zakresu tej rozległej problematyki ani chronologicznie, ani tematycznie, a tylko porządkując ją w ramach ogólniejszych paneli: miasto, wieś, rezydencja, organizatorom krakowskiej konferencji udało się zgromadzić liczne grono młodych badaczy, reprezentujących różne dziedziny nauki historycznej i zajmujących się różnymi epokami i kręgami kulturowymi. W ten sposób wydarzenie zyskało charakter interdyscyplinarny, a owocne obrady konferencyjne rzuciły interesujące światło na problem złożonych relacji „człowiek – przestrzeń” w ciągu dziejów.

Niniejszy tom Zeszytów Naukowych Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego stanowi zbiór dziesięciu artykułów będących pokłosiem wspomnianej konferencji naukowej. Ich autorzy to uczestnicy studiów trzeciego stopnia (bądź już absolwenci tych studiów) głównie z krakowskich uczelni (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny), a także reprezentanci dwóch innych polskich uniwersytetów (Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Śląski). Zgodnie z podziałem obrad konferencyjnych według wspomnianych wyżej paneli zawartość niniejszego tomu została uporządkowana w dwóch częściach: „miasto” oraz „wieś – rezydencja”. Niewielka przewaga studiów poświęconych miastu (6 artykułów) nad tymi dotyczącymi wsi i rezydencji (4 ar-

tykuły) dobrze oddaje rozłożenie akcentów w trakcie obrad konferencji, na której dominowały referaty poświęcone człowiekowi w przestrzeni miejskiej.

Zbiór otwiera artykuł Piotra Kalickiego poświęcony analizie andyjskich ośrodków miejskich z punktu widzenia koncepcji „urbanizmu niskiej gęstości”. Urbanizm tego rodzaju cechował się bliskim sąsiedztwem ścisłego centrum, obejmującego budowlę publiczną, z rozległymi terenami eksploatowanymi rolniczo, przy jednoczesnym braku dzielnic rzemieślniczych i kupieckich. Autor dowodzi, że o ukształtowaniu się takich ośrodków miejskich decydował szereg określonych czynników społecznych. Tekst ten stanowi interesujące tło porównawcze dla następujących artykułów, poświęconych różnym przejawom funkcjonowania człowieka w przestrzeni miast europejskich od średniowiecza do współczesności.

Agata Rusnak-Kozłowska swoją uwagę poświęciła przestrzeni gotyckiej kaplicy mieszczkańskiej. Opierając się na przykładzie Dolnego Śląska, autorka wskazuje, że fundatorzy kaplic w sposób głęboko przemyślany kształtowali ich funkcje i formę artystyczną. Dzięki temu przestrzeń kaplic przykościelnych w dolnośląskich miastach odzwierciedlała stosunki łączące społeczności tych ośrodków. Podobną rolę pełniły procesje w późnośredniowiecznym Krakowie, którymi zajął się Piotr Kołpak. Wpisując się w popularny w polskiej mediewistyce nurt badań nad „geografią sakralną”, autor przekonuje, że procesja ukazywała zharmonizowane społeczeństwo miasta, a jej rzeczywistymi i intencjonalnymi dominantami były sanktuaria świętych patronów. W przypadku Krakowa taką rolę odgrywała przede wszystkim górująca nad miastem katedra pod wezwaniem świętych Wacława i Stanisława. Problem miejsca człowieka w przestrzeni sakralnej w Krakowie porusza także w swoim artykule Monika Sajdak. Analizując krąg duchowieństwa krakowskiego kościoła św. Anny, autorka zwraca szczególną uwagę na wpływ owego środowiska na formowanie przestrzeni tej bardzo ważnej świątyni związanej z Uniwersytetem Jagiellońskim.

Ostatnie artykuły w części „miasto” to dwa studia przypadków, przenoszące nas w przestrzeń ośrodków miejskich znacznie mniejszych niż Wrocław i Kraków. Klaudia Skrzyńska, opierając się na przykładzie Słomnik, rekonstruuje rozmaite wymiary przestrzeni miasteczek okresu nowożytnego (publiczna, użytecznie-handlowa, religijna, prywatna) i zwraca uwagę na wzajemne między nimi relacje. Natomiast Katarzyna Szkaradnik w swoim tekście porusza problem przestrzeni symbolicznej w Ustroniu, skupiając się na funkcji, jaką w jej kształtowaniu pełniły landmarki – symboliczne „punkty orientacyjne” czy też „punkty zwrotne”. Jak konkluduje autorka, w Ustroniu tworzy się „nowa lokalność” oparta na organizowaniu różnorodności znaczeń w powiązaniu z miejscami, odkrywaniu miejscowej specyfiki, a zarazem nadawaniu jej otwartości i włączaniu w nią innych.

Drugą grupę tekstów, zatytułowaną „wieś – rezydencja”, otwierają dwa studia prezentujące związek pieczęci z przestrzenią klasztoru i wiejskiej parafii,

rekonstruowany w oparciu o nowatorską analizę materiału sfragistycznego. W artykule poświęconym średniowiecznym pieczęciom klasztorów cysterskich z diecezji krakowskiej Marcin Szymoniak pokazuje, jak poprzez swoją wielkość, kolejność przywieszenia do dokumentów oraz treść wyobrażeń i legend pieczęcie stanowiły odzwierciedlenie hierarchii władzy opatów i konwentów. Z kolei Artur Karpacz poddaje analizie tłok pieczętny z dawnego kościoła św. Katarzyny w Krzeszowie koło Żywca w ujęciu kościelno-prawnym, semiotycznym oraz formalnym. Doszukując się związków pomiędzy wyobrażeniem z tego typariusza, wezwaniem kościoła krzeszowskiego a ikonografią świętych patronów, autor wskazuje, że pieczęć stanowiła istotny składnik przestrzeni wiejskiej świątyni.

Artykuł Artura Goszczyńskiego poświęcony jest przestrzeni jednej z ważniejszych rezydencji magnackich w nowożytnym Polsce. Porządkując wiedzę na temat pałacu Kazanowskich w Warszawie, autor kładzie szczególny nacisk na motywy i cele, dla których kolejni właściciele tego gmachu decydowali się na zmiany w jego wyglądzie i przeznaczeniu. Ostatni artykuł w niniejszym zbiorze, autorstwa Jaremy Słowiaka, porównuje drogi rozwoju gospodarczego wsi w dwóch państwach wietnamskich, które powstały wskutek traktatu paryskiego w 1954 roku. Znaczące różnice w tym zakresie pomiędzy południem i północą Wietnamu autor tłumaczy szeregiem czynników: politycznych, społecznych, a także klimatycznych.

Podjęcie przez młodych historyków tak nowatorskich badań nad szeregiem zagadnień z zakresu historii społeczno-kulturowej, zorganizowanie konferencji i wydanie niniejszego zbioru studiów nie byłoby możliwe bez dokonania wybitnych uczonych, którzy jako pierwsi podjęli w Polsce badania nad dziejami społecznymi. Jednym z nich był Franciszek Bujak (1875–1953), którego sześćdziesiąta rocznica śmierci przypadła właśnie w roku organizacji konferencji. Ten wybitny uczony, pochodzący z rodziny chłopskiej, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego (1900), a następnie wieloletni profesor tej uczelni (1909–1918), a także uniwersytetów Warszawskiego (1919–1921) i Jana Kazimierza we Lwowie (1921–1941), wniósł niebagatelny wkład w rozwój polskich badań nad dziejami gospodarczymi i społecznymi, szczególnie wsi. Stworzył on szkołę badawczą polskiej historii gospodarczej i napisał pierwszą w polskiej historiografii, wzorcową monografię socjologiczną wsi. Jako aktywny organizator i propagator nauki, przyczynił się znacząco do rozwoju życia naukowego w przedwojennej i powojennej Polsce.

Oddając do rąk Czytelników niniejszą książkę, chcielibyśmy zadedykować ją pamięci Profesora, jednego z najwybitniejszych polskich badaczy dziejów społecznych i gospodarczych.

Jakub Rogulski

